

מדוע נטמן יעקב י"ד שנה בבית עבר

ויצא תשפ"ד שלום רב –

לע"נ ר' ברוך ב"ר יחיאל מיכל הנדלר

וישכב במקום ההוא פירש"י וז"ל לשון מיעוט באותו מקום שכב אבל י"ד שנים ששמש בבית עבר לא שכב בלילה שהיה עוסק בתורה עכ"ל. ודברי רש"י אלו הם המשך לדברי רש"י סוף תולדות בחשבון ימי חייו של יעקב שמכיון שיעקב היה ס"ג כשיצא מבית אביו, והוא היה בן ק"ל כשבא לפני פרעה, א"כ החשבון מחייב שהיה י"ד שנה מהזמן שיצא מבית אביו עד שהגיע לבית לבן, אלא שנטמן בבית עבר י"ד שנה ולמד תורה בכזה התמדה עד שלא שכב בלילה כל אותן י"ד שנה. ודברי רש"י אלו הם גם המשך למש"כ רש"י בסוף פרשת חיי שרה שכל הטעם שנמנו חייו של ישמעאל, דמה איכפת לנו משנותיו, אלא שמכיון שכתוב בסוף תולדות שיעקב פרש מאביו כשמת ישמעאל, ממילא אנו יודעים מזה את שנות חייו של יעקב, ונמצא שזה שיטת חז"ל שהביא רש"י בכמה מקומות בפירושו, וכמדומני שקבלת חז"ל זו מוסכמת ומקובלת על הכל, ואין חולק בזה.

אבל תמיד היה קשה לי, דהרי הסיפור הזה הוא כ"כ מרומם וכ"כ קדוש, י"ד שנה הולך יעקב ונטמן בבית שם ועבר בקדושה ובטהרה, לא יושן על מטתו באופן שקשה להתייחס לזה, מדוע א"כ סיפור כזה לא נאמר בתורה שבכתב, הלא כל פרט ופרט מחיי יעקב מפורש בתורה, כל אימרה וכל הרגשה מפורטת, וכאן יש לנו סיפור של י"ד שנה, שחסרים להדיא בחייו של יעקב, וכל מי שלומד את התורה בא לידי תמיהה מה קרה לי"ד שנה אלו, אבל מסיבה בלתי ידועה הדבר חסר ורק רבותינו בגמרא ובמדרש משלימים לנו את החסר – מדוע?

והנה הקושיא הפשוטה היא שאיך עשה כן יעקב, הרי יצחק ורבקה אמרו לו ללכת לבית לבן ולישא שם אשה, ואיך מסרב יעקב את פקודתם הישירה של הוריו, ומה גם שמעידה התורה בסוף פרשת תולדות וישמע יעקב אל אביו ואל אמו וילך פדנה ארם, הלא לכאורה זה לא אמת?

ומצינו שכבר הח"ח ז"ל עמד על תמיה זו קצת מצד אחר וז"ל [שמירת הלשון שער התורה פ"ט] לכאורה קשיא על יעקב אבינו ע"ה וכי זה העת והעונה לת"ת והלא בן ס"ג שנה ולא היה לו עדיין שום זרע כו' א"כ מצוה גדולה שילך תיכף לבית לבן כו' ולא להתעכב ולהפריש א"ע לת"ת י"ד שנה, ולתרוץ כ"ז נראה בפשיטות כו' והיה ירא יעקב אבינו לרדת אצלו ולהתעכב שמה כי ידע את לבן כי רמאי הוא וגם ירצה

להאבידו מן העולם כו' וגם ביתו מלא טומאת תרפים ואין בכחו לעמוד נגד טומאה רבה כזו בלתי בזכות קדושת התורה ובבית לבן לא יהיה באפשרותו להיות דבוק לתורה וע"כ הקדים את עצמו ונס אצל שם ועבר י"ד שנה ולמד שם בהתמדה רבה כו' ובלמוד כזה אף כי יתעכב אח"כ בבית לבן איזה שנים לא יזיק לו מאומה [ובדברנו יהיה נכון מאד החשבון י"ד שנה כי אחר שהם תמורת השנים שהוא מוכרח להיות אח"כ בבית לבן וידע שבית לבן יהיה עכ"פ י"ד שנה כו' לכך למד מתחלה י"ד שנה בתכיפות כדי שזכות אלו הי"ד שנה יעמדו לו בבית לבן], עכ"ל [ואמנם למעשה היה שם כ' שנה].

אלא שדברי הח"ח תמוהים, דהלא יעקב למד תורה כל ימיו אצל אברהם ואח"כ אצל יצחק, היו לו רביים טובים, שהרי הוא איש תם יושב אהלים, הוא כבר בן ס"ג ולמד תורה כל ימיו ולפחות מגיל י"ג וכמפורש ברש"י ריש תולדות שפרש לבית מדרש, או אולי מגיל ט"ו, אבל עכ"פ הוא למד תורה 50 שנה עם האבות, אבל עכשיו הגיע הזמן לבנות את ביתו, וכי מותר לו עכשיו לדחות את הזמן, ובודאי צריכים ללמוד תורה, אבל תורה נדחית מפני כל המצוות שא"א לעשותם ע"י אחרים, ומצוות נישואין ופז"ר א"א לעשות ע"י אחרים, וא"כ לא מובן מה שתירץ שלא יהיה לו פנאי ללמוד תורה בבית לבן, וא"כ עדיין חסרה לנו ההבנה במהלכו של יעקב בזה. וגם הוא לא מתרץ מדוע דחה יעקב את ציווי הוריו, והוא גם לא מתרץ איך כותבת התורה שהוא שמע אליהם והלך לפדן ארם?

והנה ידוע בכל העולם מהלכו הנפלא של האמת ליעקב בזה, ונעתיקו בזה"ל הנה לפי חשבון זה יוצא שיעקב לא היה בבית אביו ל"ו שנה, י"ד שנה שהיה אצל שם ועבר ועוד כ"ב שנים שהיה בבית לבן. חז"ל מוסרים לנו שבאמת נענש יעקב ע"ז שהתירשל בכאור"א, ולכן יוסף נעדר מביתו כ"ב שנה, אבל על הי"ד שנה שהיה בבית שם ועבר לא נענש יעקב, ובהכרח ששנים אלו בבית תלמודו של שם ועבר היו כ"כ נחוצים להתפתחותו הרוחנית של יעקב עד שהם דוחים את ענין כאור"א שהתחייב בו.

ואמנם זה תמוה, דהרי יעקב בזמן שיצא מבאר שבע היה בן ס"ג, הוא למד תורה עם אברהם זקנו עד גיל ט"ו [עיין מש"כ לעיל כ"ה פכ"ז], ובשאר השנים הוא למד בשיבתו של יצחק. מדוע א"כ היה כל כך נחוץ ליעקב עכשיו, במקום להקשיב לציווי של הוריו לישב בבית לבן ימים אחדים, לשבת וללמוד עוד ארבע עשרה שנה בשיבה זו. ואע"פ

1. אמנם הרשב"ם [כה-יז] כתב שלפי פשוטו הטעם שמנתה התורה ימי חייו של ישמעאל הוא מפני כבודו של אברהם, שמכיון שנתפרש שעת לידתו ושעת מיתו, נתפרש נמי שנות ימי חייו, עיי"ש, אבל לא מצינו שיחלוק הרשב"ם על עיקר המסורה של ימי חייו של יעקב והי"ד שנה החסרים.
2. והנה רבינו בחיי כותב [כה-יא] ששלחו אביו יצחק ללמוד תורה בבית עבר י"ד שנה קודם שהלך לחרן אל בית לבן עכ"ל, אבל לא ביאר היכן מצינו זה, אבל להלך בדבריו [כט-י] הוא כותב שיעקב הבין מציווי יצחק שעליו לקחת אשה היינו אשה ענין נסתר, והוא שהתורה נמשלה לאשה, ועליה הזכיר שלמה אשת חיל מי ימצא, אשת חיל עטרת בעלה, ודרשו רז"ל אל תקרי מורשה אלא מאורשה ועל כן השתדל בנסתר תחלה והלך לשמש בבית עבר י"ד שנה וכו', ולפי"ד הקדושים נתיישבו כל הקושיות, שיעקב עשה כן משום שכן הבין את ציווי יצחק וממילא הוא מקיים כאור"א באופן זה, ולכן לא נזכר זה בתורה, כי זה מסתרי תורה, ובנגלה לא שייך שזה יכתב, כי ע"פ הדין הרי אסור לעשות כן. ולפי"ד מובן שיטת בן עזאי שלא נשא אשה משום שנפשו חשקה בתורה, וקיים פז"ר על ידי חידושי תורה, כי כל חידוש בתורה הוא ילד נצחי, וזו היתה מדרגת יעקב אבינו כל אותן השנים. אלא שלפ"ז מהלך זה באמת לא מובן מדוע הפסיק יעקב את נשואיו בתורת הנסתר והחליט ללכת לבית לבן לישא אשה של ממש, וצ"ע.
3. ובאמת קושיא אחת מתרצת את השניה, שמכיון שנכשל בכבוד אור"א לכן לא מפרסמת התורה את זה ונשאר כאילו בצנעא.
4. מגילה [דף ט"ז ע"ב] גדול ת"ת יותר מכבוד אב ואם שכל אותן שנים שהיה יעקב אבינו בבית עבר לא נענש וכו'.

שבדאי גדל בתורה בזמן ההוא, מכל מקום איך זה פוטרו ממצות כבאו"א, מהחיוב לטפל בהוריו הזקנים, הא למה הדבר דומה, לאב המצוה לבנו לקנות משהו בשבילו, ובדרך לחנות מחליט הבן שהוא רוצה ללמוד תורה ומתיישב בבית המדרש ללמוד תורה, האם עכשיו הזמן ללמוד, הא ת"ת נדחה מפני כל מצוה שא"א לעשותה ע"י אחרים.

בכדי להבין את הנחיצות והדחיפות של יעקב ללכת עכשיו לשיבתו של שם ועבר אנו צריכים מקודם להבין את התורה המיוחדת שנלמדה בבית מדרשם של שם ועבר, שהיתה שונה בהחלט מתורתם של אברהם ויצחק. האבות היו יושבים בישיבה ומרביצים תורה לכל הבא אליהם להסתחף בנחלתם. בבית מדרשם של האבות למדו תורה במדרגה הגדולה ביותר של אמונה ועבודת השם, מחוסנים לגמרי מהסביבה בחוץ ולא מושפעים ממנה כלל. ומזה הטעם כשראתה שרה שישמעאל מצחק, מיד אמרה גרש את האמה הזאת ואת בנה, כי בבית מדרשם של האבות לא מצא מקום תלמיד שאינו הגון, והסכים הקב"ה על ידה.

לא כן היה אצל שם ועבר. שם, בנו של נח שנפלט מדור המבול, ניצל לא רק ממי המבול אלא גם מסביבתם של אנשי דור המבול ומהשחתתם⁵. עבר נולד וחי בימי דור ההפלה, אלו שרצו לבנות מגדל וראשו בשמים כדי למרוד בהקב"ה, אבל הוא לא נסחף עמם ונשאר בצדקתו. רק שם ועבר, שרידים מדורות ומסביבות מושחתים, ולא אברהם ויצחק, היו יכולים ללמד ליעקב תורה הנצרכה לו כדי שיוכל להשאר בתומתו בסביבתו של לבן, איש מושחת ורשע. ולא רק לבן עצמו, אלא כל אנשי המקום היו רמאים, שהרי מצינו שלבן אסף את כל אנשי המקום ועשה משתה, ואעפ"כ לא נמצא א' שיגלה לו שלבן מתכוון לרמותו, וכמש"כ במדרש [ב"ר פ"ע אות י"ט] מקלסין קודמו ואמרין הא ליה ליה, והרי כולם שחקו על מרמה זו. ולכן היה יעקב צריך לקלוט בתוכו סוגיות שונות איך לשבת בסביבה של רשעים ורמאים ואעפ"כ להחזיק בתום ויושר, ולזה הוצרך לבית מדרשו של שם ועבר.

לפ"ז לא היה יכול יעקב לקיים את ציוויו של אביו ללכת לביתו של לבן אא"כ היה עוצר בדרכו בביה"מ של שם ועבר, כי בודאי לא היו הורי יעקב רוצים שילך ללבן אם בסופו של דבר לא יוכל לצאת משם ולהכריז "עם לבן הרשע גרתי ותרי"ג מצוות שמרתי ולא למדתי ממעשיו הרעים", ובאופן שכזה הריהו מקיים ציוויו של אביו כהוגן. עכשיו אין זה דומה אלא לאב שצווה לבנו לקנות לו לולב ואתרוג לסוכות, ובדרך לחנות החליט הבן שאין הוא בקי מספיק בהלכות ד' המינים

ועליו לשנן בבית המדרש את ההלכות, האם נאמר שאינו מקיים את מצות אביו, אדרבה הוא מקיים את המצוה בשלמותה ובהידורה, ואילו לא היה עושה כן לא היה מקיים מצות כבוד אב בכלל. וכן הוא אצל יעקב, בלי ההכנה המיוחדת שהיתה דרושה לו אצל שם ועבר לא היה יכול לקיים את ציוויו של אביו ללכת לביתו של לבן ולסביבתו⁶.

להלן בפרשת וישב [ל"ז פ"ג] כתוב וישראל אהב את יוסף מכל בניו כי בן זקנים הוא לו. ופירש"י וז"ל ואונקלוס תרגם בר חכים הוא ליה כל מה שלמד משם ועבר מסר לו עכ"ל. מדוע דקדק רש"י לומר כל מה שלמד משם ועבר, וכי לא היה לו את תורת האבות למסור לו. גם צריך לבאר, וכי לא מסר יעקב לשאר בניו את תורתו שלמד.

אמנם לפמש"כ יובן היטב, דקבלה היתה בידם מפי אאע"ה שעתידים הם להיות גרים בארץ לא להם ועבדום וענו אותם, והלא צריך יעקב להכין את בניו לגלות זו, ומצינו שאמר לו הקב"ה לאאע"ה בברית בין הבתרים ידע תדע כי גר יהיה זרעך, ולמה לו לדעת, אלא ע"כ הודיעו כן על מנת שיכינו את עצמם לחיי הגלות, ומכיון שיוסף היה זה שהתגלגל לסביבת הרשעים והיה צריך לעמוד לבדו נגד כל הנסיונות שעמדו לו, והוא זה שעליו נפל העול להכין את המקום לבני יעקב לירד למצרים, היה יעקב מוכרח למסור דוקא לו את התורה המיוחדת הזאת⁷, תורת הגלות, תורת שם ועבר. ואמנם האחים, שבטי ישראל, שלא ידעו את הסיבה מדוע לומד יעקב עם יוסף יותר תורה מאשר למד אתם נתקנאו בו, דחשבו שרק הוא יזכה לקבלת התורה, אבל האמת הוא דלהם הספיקה תורת האבות, ורק יוסף הוצרך לתורת שם ועבר. ובאמת מצינו שישנה תורת א"י, היינו מצות התלויות בארץ, כמו כן יש לנו תורת הגלות, כי שם הנסיונות אחרים וההלכות משתנות, וכדמצינו שבעל חפץ חיים ז"ל חבר משנה ברורה לכל ישראל ושלחן ערוך אחר לאנשי הצבא בספר מחנה ישראל.

ועוד הוסיף באמת ליעקב במק"א וז"ל אמרו חז"ל שמעולם לא פסקה ישיבה מאבותינו, ואע"פ שהיה בית מדרשו של שם ועבר שלמדו תורה, אבל ביארתי דזה הכל בשוא"ת, שיכולים היו להשאר באמונתם בדור המבול ובדור ההפלה, ולפיכך יעקב אבינו קודם שהלך לחרץ וידע שלא יוכל לייסד ישיבה בארם נהרים לפיכך הלך מתחלה לבית מדרשו של שם ועבר, וכן לימד ליוסף תורתם של שם ועבר וזה גרם לו שלא נטמע בין המצריים, משא"כ כשבאו כל בניו למצרים, שלח את יהודה לייסד שם בית תלמוד, ודו"ק בכל זה, עכ"ל. כוונת מרן זצ"ל ליישב מדוע הוצרך יעקב לשלוח את יהודה לייסד ישיבה

5. עיין באמת ליעקב סוף פרשת בראשית שביאר ששם למד תורה זו מאביו נח, והיינו שכוחו של נח היה שהצליח לשמור את משפחתו שלא יושפעו מאנשי דור המבול, ותורה זו, תורת הגלות, מסר נח לשם, ושם ליעקב, ויעקב ליוסף וכמו שמבאר רבינו להלן.

6. רבים מקשים על האמת ליעקב דלפ"ז אודא לה ראיית הגמ' במגילה הנ"ל שגדולה ת"ת יותר מכאו"א, דהכא הרי הוצרך ללמוד תורה בשביל לקיים כאו"א. ויתכן לומר בדעתו, דבאמת הרי כבר למד יעקב אבינו אצל שם ועבר בצעירותו וכדמשמע מדברי רש"י ריש פרשת תולדות [כ"ה פכ"ז], וא"כ כבר למד את תורת הגלות, ולכן סברו יצחק ורבה שמבחינה רוחנית הוא מוכן ללכת מיד לבית לבן ואינו צריך להכין את עצמו יותר, וא"כ לפי דעתם לא היה ליעקב ללכת לשיבת שם ועבר ואין בזה קיום מצות כאו"א כלפס, ורק יעקב בענוותנותו סבר שאינו מוכן לקיים מצות כאו"א אצל בית לבן אא"כ יחזור לשיבת שם ועבר, וא"כ מצדו הוא סבר שהוא מקיים בזה מצות כאו"א, אבל מצד יצחק ורבה לא היה בזה קיום מצות כאו"א כל עיקר.

7. ואין להקשות לפ"ז דאם ידע יעקב בנבואה שיוסף הוא זה שעתיד להתגלגל לבין האומות מדוע התאבל עליו ימים רבים כאילו הוא מת ומיין להתנחם, די"ל שמכיון שראה שטרף טרף יוסף בהכרח שאף שמתחלה כן היה צריך להיות ולכן למד עמו תורת שם ועבר, אבל עכשיו שמת שמת יוסף בהכרח שגרם החטא [וכעין שביאר רש"י בשם חז"ל ריש פרשת וישלח שאף שהבטיחו הקב"ה שישמור עליו, מ"מ חשש יעקב שמא יגרם החטא ויפסיד ההבטחה] ונענש מהשמים במיתת יוסף, ועכשיו באמת לא יהיה מי שידאג למצבם של בני" בגלות העתידה לבא בארץ לא להם, ואדרבה מטעם זה גופא מיין להתנחם והתאבל על בנו ימים רבים. ולפמש"כ רש"י להלן [מ"ו פ"ל, ועיי"ש באמת ליעקב] שיעקב האשים את עצמו במיתת יוסף משום ששלחו אל אחיו אע"פ שידע שהם מקנאין בו, י"ל שסבר שזה גופא הוא החטא שגרם לו ליענש במיתת יוסף, ולכן מיין להתנחם.

ולא סמך על יוסף שכבר היה במצרים לעשות כן, וע"ז מיישב שיוסף היה מייסד ישיבה במתכונת ישיבת שם ועבר, אבל עכשיו שירדה כל המשפחה למצרים, ממילא הגיע הזמן לייסד ישיבה במתכונת האבות שמעולם לא פסקה ישיבה מהם, ולכן הוצרך לשלוח את יהודה שהיה תלמיד תורת האבות ולא היה יכול לסמוך על יוסף שהיה עיקר תלמודו תורת שם ועבר בשביל ישיבה כזו.

גם יש להוסיף, שהנה רואים אנו ענין זה שלמד יוסף תורה מפי אביו שהיה זה בתודעת האחים, שהרי פירש"י בפרשת מקץ שבנימין אמר שהוא כינה את שם בנו מפים – שמפי אבי למד, והרי זה היה דבר מיוחד אצל יוסף. והנה בפרשת פנחס לשפופם משפחת השופמי (כו, לט) פירש"י לשפופם הוא מפים ע"ש שהיה יוסף שפוף בין האומות, עכ"ל. והקשה אחד לרבינו דלכאורה נראה שאין שום שייכות בין השמות, וישיב נכד רבינו שבאמת זה אותו השם, שמתחלה כאשר למד יעקב עם יוסף היה זה דבר מוזר אצל האחים, דמדוע לומד דוקא עם יוסף, אבל כאשר נתגלה עתידו לבסוף הבינו כולם, ולכן נשתנה השם ע"ש שהיה יוסף שפוף בין האומות, כלומר אביו למד עמו משום שהיה עתיד להיות שפוף בין האומות, ונמצא שזה אותו השם, ורבינו נהנה מאד מזה.

אבל הנה לא ביאר לנו רבינו מה הוא באמת החילוק בין תורת האבות ובין תורת שם ועבר, וברור שישנו חילוק באמצעים, שעם עקש תתעקש ואם תפל תתפל, וברור שבסביבה של רשעים יש לסייג את עצמו הרבה יותר מסביבה של צדיקים, ובמק"א הוסיף רבינו שכל מה שעשה יוסף במצרים קודם שבאו אביו והשבטים בכדי שיוכל להתקיים בארץ גושן כ"ז בא לא מחכמתו הגדולה בתורת שם ועבר, אבל באמת זה צ"ב, שהרי כל זה חלק מתורת האבות נמי, ואדרבה האבות הם שהראו לנו איך להשרד בגלות ולהתרחק מהשפעת בני המדינה, ולכן צריכים לבאר ביתר ביאור מה לימדו

בישיבת שם ועבר שלא למדו בישיבת האבות, ומדוע זה היה עד כדי כך שבדוקא לא למדו תורת שם ועבר והוצרך להביא ראש ישיבה כיהודה לסדר לו ישיבה, וגם יתבאר לפ"ז מדוע לא נזכר כ"ז בתורה שבכתב ונשאר אצלנו רק בגדר תורה שבע"פ.

והנה מצינו קושיא דומה על ענין אחר ברמב"ן בפרשת נח ובפרשת לך לך, שהוא מקשה מדוע כל הסיפור של אברהם עם תרח איך ששבר את הע"ז ובגלל זה המלך נמרוד שם אותו בכבשן האש והיה לו נס גדול שהצילו הקב"ה, וזה סיפור ארוך שלקח עשרות שנים עד שנגמר, אבל כל הסיפור המענין הזה, שכל ילד קטן יודע משיעורי הפרשה, לא כתוב בתורה כלל ואפילו בדרך רמז לא מצינו את זה, זה בא לנו ממקורות חיצוניים של מדרשים שחלק מהם מובא ברש"י, ורמב"ן אמר שזה אמנם משום שהוא מצא בספרים של האיכרים המצריים שאכן אירע כזה סיפור, אבל מדוע כ"ז לא נכתב בתורה, זה קושיית הרמב"ן והתירוץ שלו לא מובן היטב, הוא אומר משום שהתורה לא רצתה לומר לנו מענין ע"ז, שלא רצתה להזכיר דברי החולקים עליו, ואם נדבר מענין נמרוד אז נוכרח להזכיר ג"כ את שיטתו, וכן היה אצל חרטומי מצרים שהזכירה התורה את שיטתם, אבל שם נתבאר לבסוף שניצח משה אבל כאן זה לא נתבאר. אבל דבריו חסרי ביאור, דמדוע באמת לא ביארה התורה את כל הש"ו עם נמרוד וכדומה, והלא בסופו של דבר האמת הוכחה כאברהם, א"כ מה איכפת לנו שנביא את דברי נמרוד ואת נצחון אברהם, וכמו שעשתה התורה עם חרטומי מצרים, שבסופו של דבר הוכח שמשה אמת ותורתו אמת? וגם צריך להבין, הלא למעשה כל הסיפור נמסר לנו בתורה שבע"פ, וא"כ אין זה סוד, וא"כ מדוע מעלימה התורה את זה מאתנו? ובאמת גם דעת הרמב"ם היא שאור כשדים אינו אחד מהעשרה נסיונות, וזה תימה! ההמשך יבוא בפרשת וישב תשפ"ד.